

3. Миграян А.А. Теоретические аспекты формирования конкурентоспособных кластеров / А.А. Миграян. [Электронный ресурс]. – Доступный с <https://www.krsu.edu.kg/vestnik/2002/v3/a15.html>.
4. Портер М. Конкуренция : пер. с англ. / М. Портер. – М. : Изд. дом "Вильямс". 2005. – 608 с.
5. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. – М. : Изд-во "Междунар. отн.", 1993. – 580 с.
6. Соколенко С.І. Інноваційні кластери – механізм підвищення конкурентоспроможності регіону / С.І. Соколенко. [Електронний ресурс]. – Доступний з <https://ucluster.org/sokolenko/-2008/07/innovacijny-klasteru-mexanizm-pidvyshhennya-konkurentospromozhnosti-regionu/>.
7. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: сети, альянсы, партнерства, кластеры / С.И. Соколенко. – К. : Изд-во "Колос", 2002. – 546 с.

Надійшла до редакції 26.09.2016 р.

Городиский Т.И., Мухаць С.О. Анализ преимуществ и предпосылок создания кластера в регионе

Проанализированы преимущества реализации стратегии социально-экономического развития региона и комплексного использования потенциала развития территории на основе кластерного подхода. Проанализировано видение сущности понятия "кластер" зарубежными и отечественными основоположниками кластерного подхода. Предложено собственное понимание сущности данной экономической категории. Выявлены и исследованы предпосылки, необходимые для эффективного и результативного процесса построения кластерной структуры: достаточный уровень потенциала кластеризации региона; готовность и компетентность органов местного самоуправления.

Ключевые слова: кластер, кластеризация, потенциал кластеризации региона, синергетический эффект, "Конкурентный ромб"/"Бриллиант" М. Портера.

Horodysky T.I., Mykhats S.O. Analysis of advantages and conditions of creating cluster in the region

Advantages of implementation of socio-economic development strategy and comprehensive use of the territory potential on the basis of the cluster approach were analyzed in the article. The vision of the cluster concept essence by foreign and domestic founders of the cluster approach is analyzed in the article. The authors propose their own treatment of the essence of this particular economic category. Necessary preconditions for the effective and efficient process of building a cluster structure, a sufficient level of clustering potential of the region, readiness and competence of local governments were discovered and investigated as well.

Keywords: cluster, clustering, clustering potential of region, synergistic effect, M. Porter's "Competitive diamond"/"Diamond".

УДК 338.48-44(1-22):005.591.61(477)

ТУРИСТИЧНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

А.В. Колодійчук¹

Наведено тлумачення поняття "диверсифікація". Визначено основні причини диверсифікації у сільській економіці та визначальні фактори, які впливають на цей процес. Наведено чинники розвитку туристичної підприємницької діяльності в аграрній сфері. Окреслено систему послуг сільського аграрного туризму, до якої входять: система основних послуг, які, своєю чергою, поділяють на послуги проживання, харчування, транспортного обслуговування; система додаткових послуг, які поділяють на послуги з

екскурсійного обслуговування, відпочинку і оздоровлення; послуги місцевого інфраструктурного ринку.

Ключова слова: диверсифікація, ризики, зайнятість, сільська економіка, туристичне підприємництво, конкурентоспроможність, фінансування, аграрний туризм, туристичні послуги.

Постановка проблеми. Проблеми розвитку села, які спостерігаються на цей час, зокрема катастрофічне скорочення чисельності сільського населення; поглиблення процесів старіння селян; недовиробництво продукції сільського господарства; зниження платоспроможного попиту сільського населення; погіршення середовища проживання селян; відмирання сільської культури, традицій, звичаїв, потребують наукового аналізу та синтезу пропозицій. Проблема, яка розглядається, обґрунтовує потребу і пріоритетність розвитку туристичної підприємницької діяльності в аграрній сфері в усіх регіонах України як перспективного напрямку диверсифікації сільської економіки, оскільки розвиток туризму в аграрній сфері стимулює як форми сімейного господарювання, так і мале підприємництво, важливі для оздоровлення економіки аграрних районів країни; створення та розвиток агрорекреаційного сервісу вирішує низку нагальних соціальних проблем багатьох регіонів, зокрема, масового безробіття, закордонно-го заробітчанства, складного соціального клімату тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розвитку сільського аграрного туризму в контексті соціально-економічної розбудови сільських територій досліджено у працях О.В. Ареф'євої, В.П. Васильєва, П.А. Горішевського, А.Ю. Єременко, Ю.В. Зінько, В.В. Липчук, Т.Ю. Лужанської, С.В. Мельниченко, М.Й. Рутинського, В.К. Терещенка, Т.І. Ткаченко, Г.І. Шимечко та ін.

Однак, високо оцінюючи їхні теоретичні та практичні напрацювання, на цей час існує низка невирішених проблем у напрямку управління туристичною підприємницькою діяльністю в аграрній сфері і потребує подальших досліджень.

Мета роботи – визначити основні передумови диверсифікації сільської економіки та перспективні напрямки розвитку туристичного підприємництва в цьому контексті.

Виклад основного матеріалу. Вирішення проблеми скорочення чисельності сільського населення означає вирішення проблем села, що потребує тривалого періоду й інтегрованих зусиль різних гілок влади і сільських громад. Однак тільки сільськогосподарське виробництво та сільськогосподарська зайнятість не в змозі забезпечити належний рівень доходів для створення якісних умов життя селян, тому існує потреба диверсифікації сільської економіки, що полягає в обранні селянськими, фермерськими господарствами нового для сільського господарства напрямку розвитку – диверсифікації своєї діяльності, яка не потребує значних капіталовкладень, але гарантує отримання високих кінцевих результатів.

Диверсифікація – порівняно нове явище, зумовлене потребою пристосування підприємницьких структур до швидких змін споживчого ринку та посиленням конкурентної боротьби. Диверсифікація дає змогу підвищувати ефективність виробництва, краще насичувати ринок товарами, збільшувати зайнятість завдяки новим робочим місцям, заміняти застарілі новими, використовувати ресурси протягом року більш рівномірно.

¹ доц. А.В. Колодійчук, канд. екон. наук – Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Поняття "диверсифікація" у сучасній економічній літературі розглядають різнобічно. "Економічна енциклопедія" трактує диверсифікацію як розширення номенклатури продукції, що її виробляють окремі фірми й об'єднання. Згідно з цим тлумаченням диверсифікація існує у двох основних формах: 1) розширення асортименту товарів, організація випуску нових видів продукції в межах "власної" галузі, тобто збільшення модифікацій певного виду товару, які задовольняють попит окремих груп споживачів; 2) вихід за межі основного бізнесу, проникнення в нові галузі та сфери господарства (через створення нових підприємств, скуповування фірм або злиття з ними). Внаслідок цього відбувається перехід від односторонньої виробничої структури до багатoproфільного виробництва [2].

Учені І. Бланк [1], Кід Уорд [3], Е. Стоянова [7] та ін. трактують диверсифікацію як різноманіття форм діяльності, видів товарів і послуг, груп фінансових інструментів, які використовуються з метою мінімізації ризиків.

Для диверсифікації сільської економіки існують вагомі причини, головною з яких є низький рівень зайнятості та матеріального добробуту сільських жителів.

До основних причин диверсифікації у сільській економіці належать:

- 1) макроекономічні – загальний стан і тенденції розвитку аграрної сфери та зміни у споживчому попиті на аграрну продукцію;
- 2) внутрішньогалузеві – внутрішньогалузева конкуренція, передусім це стосується малих форм господарювання у сільській економіці, які зазнають відчутного конкурентного тиску агрохолдингів та подібних утворень;
- 3) законодавчі – зумовлені дією антимонопольного, податкового та митного законодавства в аграрному секторі економіки.

Визначальними факторами, які впливають на процес диверсифікації сільської економіки, є:

- 1) потреба у покращенні соціальних умов життя сільського населення;
- 2) розвиток новітніх технологій сільськогосподарського виробництва;
- 3) потреба комплексного використання сільськогосподарської сировини та продукції;
- 4) створення регіональної соціальної та виробничої інфраструктур;
- 5) потреба насичення ринку продовольчими товарами, задоволення попиту населення;
- 6) потреба у забезпеченні продовольчої безпеки країни;
- 7) існування цінової кон'юнктури ринку;
- 8) потреба забезпечення конкурентоспроможності сільської економіки.

Диверсифікація діяльності стосується й малих форм сільськогосподарського виробництва. Саме вони можуть сприяти розширенню сфери зайнятості на селі. Прикладом може бути туризм в аграрній сфері, у якому людські, матеріальні, земельні ресурси фермерських чи особистих селянських господарств, вироблені в них продукцію використовують для надання послуг із розміщення, харчування й інших форм обслуговування туристів і відпочивальників.

Україна володіє значними можливостями для розвитку туристичної сфери. Туристична підприємницька діяльність в аграрній сфері має найкращі умови для розвитку, тому що вона передбачає наявність таких факторів:

- сільську місцевість;
- потрібних будівель, споруд;
- види діяльності, що пов'язані із сільськими підприємствами, землею, природою, традиційним для села способом життя;
- можливість участі в житті та діяльності місцевого населення;
- гнучких контактів із сільським населенням тощо [5].

Розвиток сільського аграрного туризму – це один із шляхів зменшення соціальної напруги, зниження рівня бідності серед селян. Цей вид туристичної діяльності дедалі активніше перетворюється в конкурентоспроможний вид економічної діяльності, що розвиває такі напрями:

- створення туристичних сільських населених пунктів із традиційною архітектурою, розміщених у мальовничій місцевості;
- ознайомлення з традиційним побутом, ремеслом;
- здавання в оренду житла (будинків, кімнат) в екологічно чистій сільській місцевості;
- організація турів із проживанням і харчуванням туристів у фермерському будинку тощо.

Цей вид туристичної діяльності не потребує особливих, спеціальних навиків, спеціальної підготовки господарств.

Розвиток туристичної підприємницької діяльності в аграрній сфері передбачає не тільки економічні, а й соціально-культурні цілі:

- розвиток малого підприємництва у сільській місцевості та зниження частки тіньової економіки;
- скорочення на селі рівня безробіття;
- сприяння зростанню доходів місцевого населення;
- активізація розвитку соціальної сфери в сільських населених пунктах і приведення соціальної інфраструктури у відповідність з існуючою нормативною базою;
- збереження і відтворення культурної спадщини, національної самобутності території;
- виховання дбайливого ставлення до природи.

На сьогодні не існує чітко сформованої системи туристичних послуг суб'єктів туристичного підприємництва в аграрній сфері. Як зазначають М.Й. Рутинський та Ю.В. Зінко, послуги суб'єктів підприємництва сфери сільського аграрного туризму поділяють на основні та додаткові [6].

Основні об'єднують послуги з організації: перевезення туристів; розміщення туристів; харчування туристів.

До додаткових належать такі послуги: з організації екскурсій; послуги гідів; послуги з прокату автомобілів, човнів, туристичного спорядження; із залучення туристів до сільськогосподарських робіт і народних промислів; послуги побутового обслуговування; послуги залучення туристів до участі в народних обрядах, а також сільських фестивалів, ярмарках та інших масових акціях.

Послуги, що входять в основну програму перебування туриста на селі, відносять до основних. Додаткові послуги турист купує самостійно у місці перебування і вони не входять у вартість тур-пакета. Система додаткових послуг для розваг гостей передбачає заходи, які можна умовно згрупувати так: а) заходи, в

основу яких покладено національні традиції; б) заходи, що враховують проживання в сільській місцевості, в) екскурсії.

Перша група розважальних послуг набуває форми театралізованих національних свят, які заздалегідь залучають у тур. Досить цікавими для туристів є й козацькі турніри. Театралізовані вистави можуть не тільки зустрічати і проводити туристів, а й супроводжувати їх протягом туру у вигляді перевдягнених музик.

Користуються популярністю розважальні послуги з урахуванням особливостей проживання в сільській місцевості. Найпоширенішими розвагами є рибалка, полювання, збирання ягід, грибів, катання на конях і т. ін. Ця категорія є найменш витратною для підприємств сільського туризму, тому такі послуги надають майже всі агрооселі.

Обов'язковою частиною будь-якого туру є екскурсії. Привабливе розташування агрооселі на шляху популярних туристичних маршрутів або на незначній відстані від екскурсійних об'єктів дає додаткові можливості для приваблення туристів до агрооселі.

Існує ще одна група розважальних послуг – це організація спортивних заходів. Спортивні змагання, фестивалі, школи спортивного туризму на базі суб'єктів туристичного підприємництва в аграрній сфері можуть привабити молодь. Цікавим є досвід використання змагань пішохідного, велосипедного, лижного, водного туризму. Нескладні ділянки перешкод, які відповідають рівню I-го класу й охоплюють 4-5 етапів: купини, перехід через болото, вертикальні перила, навісна переправа, конкурс вузлів, маятник тощо. Приваблює туристів застосування спортивних елементів у т. зв. quest-програмах. Такі програми успішно можуть реалізовуватися під час організації власниками агросадиб розважальних послуг на корпоративних вечірках бізнес-структур.

Отже, не викликає сумніву твердження, що "організаційно-структурні перетворення в аграрному секторі мають бути забезпечені шляхом диверсифікації сільськогосподарського виробництва за регіонами України" [4]. Основним у цьому твердженні є питання інфраструктури, побутового обслуговування та соціальної сфери як факторів, що повинні стимулювати розвиток аграрної сфери.

Висновки. Отже, визначено, що тільки сільськогосподарське виробництво та сільськогосподарська зайнятість не в змозі забезпечити належний рівень доходів як основи для створення якісних умов життя селян, тому існує об'єктивна потреба диверсифікації сільської економіки.

Визначено диверсифікацію як інноваційну стратегію зменшення підприємницького ризику та збільшення доходу через розширення ділової активності суб'єкта господарювання шляхом перерозподілу наявних ресурсів в іншій сфері діяльності, які істотно відрізняються від попередніх. Також визначено основні причини диверсифікації у сільській економіці та визначальні фактори, які впливають на цей процес.

Перспективним напрямком диверсифікації сільської економіки може бути туризм в аграрній сфері, у якому людські, матеріальні, земельні ресурси фермерських чи особистих селянських господарств, вироблену в них продукцію використовують для надання послуг із розміщення, харчування й інших форм обслуговування туристів і відпочивальників.

Сформовано систему послуг сільського аграрного туризму, яка охоплює систему основних послуг, які поділяють на послуги проживання, харчування, транспортного обслуговування; систему додаткових послуг, які поділяють на послуги з екскурсійного обслуговування, відпочинку та оздоровлення; систему супутніх послуг, що містить в собі послуги місцевого інфраструктурного ринку.

Література

1. Бланк И.А. Управление использованием капитала / И.А. Бланк. – К. : Изд-во "Ника-центр", 2000. – 656 с.
2. Економічна енциклопедія. – В 3-х т. / за ред. С.В. Мочерного. – К. : Вид-во "Академія", 2001. – Т. 2. – 846 с.
3. Кид Уорд. Стратегический управленческий учет / Уорд Кид. – М. : Изд-во "Олимп-Бизнес", 2002. – 586 с.
4. Комарова І.В. Державне регулювання аграрного сектора: необхідність та сучасні погляди на проблему / І.В. Комарова // Вісник Бердянського ун-ту менеджменту і бізнесу : зб. наук. праць. – 2008. – № 3. – С. 30-34.
5. Куценко В.І. Аграрний й екологічний туризм в якості локомотива розвитку сільської економіки / В.І. Куценко // Економіка. Управління. Інновації : наук. журнал. – 2009. – № 2. [Електронний ресурс]. – Доступний з https://www.nbuv.gov.ua/ejournals/eui/2009_2/09kvirse.pdf.
6. Рутинський М.Й. Сільський туризм : навч. посіб. / М.Й. Рутинський, Ю.В. Зінко. – К. : Вид-во "Знання", 2006. – 271 с.
7. Финансовый менеджмент : учебник / под ред. Е.С. Стояновой. – Изд. 5-ое, [перераб. и доп.]. – М. : Изд-во "Перспектива", 2002. – 656 с.

Надійшла до редакції 16.05.2016 р.

Колодійчук А.В. Туристическое предпринимательство в аграрной сфере как перспективное направление диверсификации сельской экономики Украины

Приведены толкования понятия "диверсификация". Определены основные причины диверсификации в сельской экономике и определяющие факторы, которые влияют на этот процесс. Приведены факторы развития туристической предпринимательской деятельности в аграрной сфере. Определена система услуг сельского аграрного туризма, включающая систему основных услуг, которые, в свою очередь, делятся на услуги проживания, питания, транспортного обслуживания; систему дополнительных услуг, которые делятся на услуги по экскурсионному обслуживанию, отдыху и оздоровлению; услуги местного инфраструктурного рынка.

Ключевая слова: диверсификация, риски, занятость, сельская экономика, туристическое предпринимательство, конкурентоспособность, финансирование, аграрный туризм, туристические услуги.

Kolodiychuk A.V. Tourism Businesses in the Agricultural Sector as a Promising Way for Diversification in the Rural Economy of Ukraine

The interpretation of the concept of "diversification" is produced. The main reasons for diversification in the rural economy and the determinants that affect this process are defined. Factors of tourism entrepreneurship development in agriculture are shown. Service system of rural agrarian tourism, which includes a system of basic services that in turn are divided into services of accommodation, meals, transport; a system of additional services, which are divided into services of excursions, leisure and recreation; services of local infrastructure market is outlined.

Keywords: diversification, risks, employment, rural economy, tourism entrepreneurship, competitiveness, financing, agrarian tourism, tourist services.